

1994—4233 ISSN

Филология Масалалари

ИЛМИЙ-МЕТОДИК
ЖУРНАЛ

2016/4

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ
УНИВЕРСИТЕТИ**

ТОШКЕНТ — 2016

МУНДАРИЖА

АДАБИЁТШУНОСЛИК

Иброҳим Гафуров. Вақт ва онг	3
Ҳамидулла БОЛТАБОВ. XX аср адабиётшунослигида диалогизм ва Михаил Бахтиннинг адабий-эстетик таълимоти	8
Улуғбек АҚРОМОВ. Ж.М.Г.Леклезю ижодида бадий маҳорат	15
Ирода КАҲҲОРОВА. Сомерсет Моэмнинг "Ой ва чақа" романида рассом образининг хусусиятлари	19
Шахноза ОДИЛОВА. Нора Роберт романларининг муваффақияти	25

ТИЛШУНОСЛИК

Дилфуза ТЕШАБАЕВА, Шербек ЎЛМАСОВ. Газета тилининг лексик қатламлари	31
Гўзал ЭРГАШЕВА. Рус ва ўзбек тилларидаги психологияга оид терминларда антонимик муносабат	37
Гули ЭРГАШЕВА. Лисоний нисбийлик фарази: гендер аспекти	42
Анвар АҲМЕДОВ. Тилда кечаётган инновацион жараёнларда баҳо-қомлашнинг мавжуд тавсифи сифатида	47
Малоҳат ЖЎРАЕВА. Француз ва ўзбек тилларида "фрейм" таҳлил	54
Собир ХАМЗАЕВ. Бирламчи ва иккиламчи предикативликнинг формал-грамматик ва семантик тузилишидаги роли	59
Азима РАҲАБОВА. Ўзбек тилидаги таом номлари луғавий бирликлар сифатида	65
Саида ИҚРОМОВА. Маконий муносабатларни тилда ифодаланишнинг айрим жиҳатлари	69
Носир РАҲАБОВ. Унли фонемаларнинг тилдаги вазифалари	74

ТАРЖИМА НАЗАРИЯСИ

Нодира ХОЛМИРЗАЕВА. Япон тилида мулоҳимлик концепти	80
Меҳрихон САИДХЎҲАЕВА. Рус, ўзбек ва испан тилларида қариндошлик терминларининг тарихига доир	85

МЕТОДИКА

Гуландом БОҚИЕВА, Нодира ҚУШИЕВА. Маданий салоҳиятни ривожлантиришни баҳолаш	89
Муҳаммадаваз ИРИСҚУЛОВ, Шавкат БУТАЕВ, Назира НУРМАТОВА. Хорижий тилларни ўқитишга доир таълим стандартлари ва дастурларни яратиш	94
Гулнора МАҲКАМОВА. Инглиз тилини лингва франка сифатида ўқитишда "тил соҳиби спикеризми" мақоми	100
Феруза РАШИДОВА. Таълим муассасаларига CEFRни татбиқ этишда концептуал тарихий ёндашувлар	104
Матлуба ҚОРИЕВА. Хорижий тилларни ўргатиш методикаси ва таълим-тарбия назарияси	109
Эркиной ХУДОЙБЕРГАНОВА. Ўқитишнинг интенсив методларидан фойдаланишнинг ўзига хос хусусиятлари	113

ПЕДАГОГИКА. ПСИХОЛОГИЯ

Пилуфар ИСОҚУЛОВА. Номоддий маданий меросни муҳофаза қилишни ўргатиш ва тадқиқот ишларини ташкил этиш	118
Қамола РИСҚУЛОВА. Инглиз тили ўқитувчисининг социолингвистик компетенцияси	124
Қомила ТОҶИБОВЕВА. Интеграцион ёндашув асосида педагогика коллежи ўқувчиларида касбий сифатларни шакллантириш	129

ИЛМий АХБОРОТ

Ирина АННАХАСАНОВА. Россияда Алишер Навоий қўлёзмаларини йиғиш тарихи	136
Рамзиддин МАНСУРОВ. Вақт — дистопик романларнинг энг муҳим белгиси	139
Муҳайё ФАЙЗУЛЛАЕВА. Бадий матнда мифологик билимнинг акс этиши	143
Эрнест АДЖИАРИПОВ. Концепт тушунчасининг бадий матндаги вазифаси	147
Амира ОБЕЙД. Чет тилини ўқитишда талаффузни такомиллаштириш усуллари	151

АСЛИЯТДАН ТАРЖИМА

Михаил БАХТИН. Матн муаммоси	156
ФИЛОЛОГИЯ МАСАЛАЛАРИ	165

Нилуфар ИСАКУЛОВА

НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОСНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШНИ ЎРГАНИШ ВА ТАДҚИҚОТ ИШЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

Мақолада номоддий маданий меросни муҳофаза қилишни илмий жиҳатдан ўрганиш ва тадқиқот ишларини ташкил этиш моҳияти очиб берилган.

Калит сўзлар: номоддий маданий мерос, таълим, механизм, тизим.

В статье раскрыта сущность организации научных работ и научное учение по защите нематериального культурного наследия.

Ключевые слова: нематериальное культурное наследие, образование, механизм, система.

In the article the essence of the mechanisms of formation of the system of protection of intangible cultural heritage in General and secondary special, professional education.

Key words: intangible cultural heritage, education, mechanism, system.

Номоддий маданий мерос ҳамжамиятлар, гуруҳлар, алоҳида ҳолатларда эса муайян шахс маданий меросининг бир қисми сифатида тан олинган бўлиши керак. Мазкур Конвенцияда номоддий маданий мерос сифатида тан олинган объектга нисбатан яна бир қатъий талаб қўйилади. Унга кўра маҳаллий, миллий ва халқаро даражада бўлсин инсон ҳуқуқлари соҳасида амалдаги халқаро ҳуқуқий актлар билан мувофиқлаштирилган, турли ҳамжамиятлар, гуруҳлар ва шахслар ўртасида ўзаро ҳурматни йўлга қўйиш талабларига мос келадиган, барқарор тараққиёт талабларига мос тушувчи номоддий маданий меросгина эътиборга олинади.

БМТнинг 2004 йилда эълон қилган “Барқарор тараққиёт” дастури, 2009 йилда қабул қилинган “Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш” тўғрисидаги Қонунга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг 228-ЎРҚ Қонуни, 2010 йилда қабул қилинган “2010–2020 йилларда номоддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш, асраш, тарғиб қилиш ва улардан фойдаланиш Давлат дастури” илмий тадқиқотни ташкил этиш учун ҳуқуқий асосни таъминламоқда. Давлат дастурининг II бўлими — “Номоддий маданий меросни илмий жиҳатдан ўрганиш ва тадқиқот ишларини ташкил этиш”, IV

Нилуфар Исакулова — Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети профессори, педагогика фанлари доктори.

бўлими — “Соҳа мутахассисларини тайёрлаш ва малака ошириш ишларини ташкил этиш” масалаларига бағишланиб, унинг 5-бандида номоддий маданий мероснинг йўналишлари бўйича грантлар ажратилишини таъминлаш, илмий-тадқиқот ишларини кучайтириш, тадқиқот ишларига ёш олимларни жалб этиш; 21, 22, 23, 24, 26, 27, 30, 32, 33-бандларида олий таълим, ўрта махсус, касб-хунар ва умумий ўрта таълим муассасаларида илмий, ташкилий-услубий фаолиятни ташкил этиш бўйича вазифалар белгиланган [4].

Ёш авлодни маънавий-ахлоқий жиҳатдан тарбиялашда халқнинг бой миллий, маданий-тарихий анъаналарига, урф-одатлари ҳамда умумбашарий қадриятларга асосланган самарали ташкилий, педагогик шакл ва воситалари ишлаб чиқилиб, амалиётга жорий этилади. Шахсни тарбиялаш ва уни ҳар томонлама камол топтиришнинг устуворлиги таъминланади. Умумий ҳамда педагогик маданиятни ошириш мақсадида, мамлакат аҳолиси орасидаги маърифий ишлар такомиллаштириб борилади [1].

Узлуксиз таълим кадрлар тайёрлаш тизимининг асоси, Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий-иқтисодий тараққиётини таъминловчи, шахс, жамият ва давлатнинг иқтисодий, ижтимоий, илмий-техникавий ва маданий эҳтиёжларини қондирувчи устувор соҳадир. Узлуксиз таълим ижодкор, ижтимоий фаол, маънавий бой шахс шаклланиши ва юқори малакали рақобатбардор кадрлар тайёрланиши учун зарур шарт-шароитлар яратади.

1-жадвал

Узлуксиз таълимда халқнинг бой интеллектуал мероси
ҳамда умумбашарий қадриятларнинг устуворлиги

Кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан ислоҳ қилишнинг муҳим омили	Узлуксиз таълимнинг фаолият кўрсатиш принципи сифатида	Узлуксиз таълим соҳасидаги ислоҳотлар бўйича
Миллий ўзликни англашнинг ўсиб бориши, ватанпарварлик, ўз ватани учун ифтихор туйғусининг шаклланаётганлиги, бой миллий маданий-тарихий анъаналарга ва халқимизнинг интеллектуал меросига ҳурмат	Таълимнинг миллий йўналтирилганлиги таълимнинг миллий тарих, халқ анъаналари ва урф-одатлари билан узвий уйғунлиги, Ўзбекистон халқларининг маданиятини сақлаб қолиш ва бойитиш, таълимни миллий тараққиётнинг ўта муҳим омили сифатида эътироф этиш, бошқа халқларнинг тарихи ва маданиятини ҳурматлашдан иборат	Миллий мустақиллик принциплари ва халқнинг бой интеллектуал мероси ҳамда умумбашарий қадриятларнинг устуворлиги асосида таълимнинг барча даражалари ва бўғинларида таълим олувчиларнинг маънавий ва ахлоқий фазилатларини ривожлантириш

Номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш Конвенцияси (2003 йил, Париж) қабул қилинишининг асосий сабаби, биринчи навбатда, уни муҳофаза қилиш ва келгуси авлодларга етказишдир. Турли ёндаги аҳолини НММдан хабардор қилиш, тарғиб этиш воситасида унинг бутунги кундаги аҳамиятини ошириш имконияти яратилса, таълим тизимига татбиқ этиш орқали унинг давомийлигини таъминлаш мумкин бўлади. Шунинг учун ҳам НММ бўйича маълумотларнинг расмий ва норасмий таълим орқали аҳолига етказилиши муҳим аҳамият касб этади.

НММнинг расмий таълим орқали ўқувчи ва талабаларга етказилиши борасида Ўзбекистонда ўзига хос енгиллик томонлари ва мураккаблик томонлари мавжуд. Расмий таълимда НММ тўғрисидаги маълумотларни қамраб олишнинг енгиллиги шундаки, Ўзбекистон таълим тизимида 1997 йилдан бошлаб таълим стандартлари ишлаб чиқилган ва таълим стандартларига киритилган предметлар тегишли йўналишлардаги барча таълим муассасаларига бир вақтнинг ўзida жорий этилиши мумкин. Мураккаблик томони эса таълим стандартлари асосида ишлаб чиқиладиган ўқув режаларига хоҳлаган пайтда ўзгартиришлар киритиш имконияти йўқ. Ана шу ҳолатни ҳисобга олган ҳолда “2010-2020 йилларда НММни муҳофаза қилиш, сақлаш, тарғиб қилиш ва самарали фойдаланиш тўғрисида”ги Давлат дастурининг (2010 й., октябрь) IV бўлими тўлалигича шу соҳа кадрларини тайёрлаш, уларнинг малакасини ошириш, таълим тизимига татбиқ этиш масалаларига бағишланган.

Хусусан, Давлат дастурида қуйидагилар назарда тутилган:

НММни ўрганиш масалаларини олий таълим ва ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларининг ўқув дастурларига киритиш, қўлланмалар тайёрлаш ва чоп этиш;

НММни сақлаш ва муҳофаза қилиш тушунчаларини умумий ўрта таълим мактабларида ўқитиладиган ижтимоий фанлар ҳамда ўқув дастурларига киритиш;

умумтаълим мактаблари ўқитувчиларининг малака ошириш курслари ўқув режалари ва дастурларига номоддий маданий меросни ўрганишга бағишланган мавзуларни киритиш;

НММ билан боғлиқ фанлардан сабоқ берувчи ўқитувчиларнинг ихтисослик салоҳиятини ошириш;

НММни сақловчи ва етказувчиларни ўқув дастурларини такомиллаштириш ишларига ва бевосита ўқув жараёнига жалб этиш;

нодавлат ташкилотлар ва муассасаларга мўлжалланган, номоддий маданий меросдан тадбиркорликда фойдаланишга оид дастурлар ишлаб чиқиш;

НММни ўрганишга қизиқувчи талаба ва ўқувчилар учун ёзги ўқув курслари, очиқ эшиклар куни каби тадбирларни ташкил этиш;

ёшларни номоддий маданий мерос бўйича материаллар тўплаш ва тарғибот ишларига жалб этиш;

НММ билан шуғулланувчи мутахассисларнинг малакасини ошириш ва ҳоказо.

Таълим стандартларини такомиллаштириш жараёнида НММ тўғрисидаги маълумотларни расмий таълимга татбиқ этиш борасида ҳозирги кунда шу имкониятлардан фойдаланилмоқда.

Хусусан, Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институтининг “Халқ ижодиёти” таълим йўналишидаги 5 та бўлимнинг таълим стандарти ва ўқув режасига “Ўзбекистон номоддий маданий мероси” фани киритилган. Мазкур институт қошидаги Малака ошириш марказида олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчиларнинг малака ошириш курсларида номоддий маданий мерос фани ўқитилмоқда ва айнан шу марказда Ўзбекистоннинг маданият ва аҳоли дам олиш марказлари (уларнинг сони 894 тани ташкил этади)нинг раҳбар ва ижодий ходимларининг номоддий маданий мерос бўйича бир ҳафталик малака ошириш курслари ташкил этилган.

Илмий-тадқиқот ишларини узлуксиз олиб бориш, яъни битирув малакавий, магистрлик, докторлик диссертация, ўқитувчилик фаолияти билан боғлиқ бўлган илмий-услубий ва илмий-тадқиқот ишларини ҳамда фан ва технологиялар тараққиётининг устувор йўналишлари бўйича амалий, фундаментал, инновацион ва ёш олимлар грант лойиҳалари давомида мазкур мавзу билан боғлиқ илмий тадқиқот ишларини узлуксиз давом эттириш талаб этилади. Шу билан биргаликда битирув малакавий иш, магистрлик, докторлик диссертациялари, ўқитувчилик фаолияти билан боғлиқ бўлган илмий-услубий ва илмий-тадқиқот ҳамда лойиҳа натижаларини расмийлаштириш юзасидан алоқадорлик ва узлуксизлик мавжуддир.

Бугунги кунда таклиф этилаётган номоддий маданий мерос мавзуси билан боғлиқ амалий илмий-техник тадқиқотлар дастурларидан қуйидагилар мавжуд:

– ЁА1-003. “Ўқувчиларда номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш тизимини шакллантириш” мавзусидаги 2014–2015 йилларга мўлжалланган ёш олимларнинг амалий лойиҳаси;

– ЮНЕСКОнинг Бангкок (Таиланд) шаҳрида жойлашган Минтақавий ваколатхонаси билан ҳамкорликда “Барқарор тараққиёт учун таълимни кучайтириш мақсадида педагоглар орасида номоддий маданий меросни тарғиб қилиш” мавзусидаги халқаро лойиҳа;

– А1-011. “Номоддий маданий мероснинг табиат ва коинотга оид билим ва урф-одатларини таълим тизимида татбиқ этиш” мавзусидаги 2015-2017 йилларга мўлжалланган амалий лойиҳа;

– А1-018. “Номоддий маданий мерос ва ўзбек фольклори ижрочилик санъати” номли мультимедиа шаклидаги электрон ўқув қўлланмани 2015-2017 йилларга мўлжалланган амалий лойиҳа доирасида тайёрлаш.

Юқорида қайд этилган концептуал муаммолар “2010–2020 йилларда номоддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш, асраш, тарғиб қилиш ва улардан фойдаланиш давлат дастурини тасдиқлаш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори асосида ишлаб чиқилди. Номоддий маданий меросни муҳофаза қилишнинг назарий муаммолари қуйидагилардан иборат:

1. Номоддий маданий мерос муаммоларига бағишланган халқаро ва республика илмий-амалий анжуманларини ўтказиш.

2. Халқимиз тарихи, маданияти, ватанпарварлик ва халқ қаҳрамонларининг жасорати, миллий қадрият ва анъаналарни тараннум этувчи сахна асарларини яратиш, ушбу йўналишларда яратилган асарларни томошабинлар орасида кенг намойиш этишни йўлга қўйиш.

3. Номоддий маданий мероснинг тарғиботи билан боғлиқ фестиваллар ўтказилишини ташкил этиш ҳамда ёритиш.

Номоддий маданий меросни муҳофаза қилишнинг амалий муаммолари қуйидагилардан иборат:

1. “Номоддий маданий мерос объектларининг рўйхатини юритиш тўғрисида”ги низом ва “Номоддий маданий мерос объектларини тарихий-маданий экспертизадан ўтказиш тартиби тўғрисида”ги низом асосида ишларни олиб бориш.

2. Давлат ва нодавлат ташкилотларнинг номоддий маданий мерос масалаларидаги фаолиятини мувофиқлаштириш.

3. Номоддий маданий мероснинг йўналишлари бўйича грантлар ажратилишини таъминлаш, илмий-тадқиқот ишларини кучайтириш.

4. Номоддий маданий мерос тарихининг моҳиятини очиб берувчи қадимий қўлёзмалар, фоно ёзувларни ўрганишни давом эттириш.

5. Муҳофаза остига олиниши лозим бўлган номоддий маданий мерос объектларининг рўйхатини тузиш ва доимий янгиланиб борилишини ташкил этиш.

6. Номоддий маданий меросни ҳужжатлаштириш, архивлаштириш, маълумотлар базасини ташкил қилиш андозаларини ишлаб чиқиш ва амалиётга татбиқ этиш.

Номоддий маданий меросни муҳофаза қилишнинг ижтимоий муаммолари қуйидагилардан иборат:

1. Номоддий маданий мерос объектларининг миллий рўйхатини шакллантириш ва доимий янгиланиб боришини таъминлаш.

2. Номоддий маданий мерос объектларининг маҳаллий рўйхатларини шакллантириш ва доимий янгиланиб боришини назорат остига олиш.

3. Ўзбекистоннинг қадимий фольклор ва анъанавий ижрочилиги сақланиб қолган Сурхондарё, Қашқадарё, Самарқанд, Навоий, Бухоро, Хоразм вилоятлари, Қорақалпоғистон Республикаси ва Фарғона водийси бўйлаб комплекс фольклор экспедицияларини уюштириш.

